

JOHN RAWLS

A THEORY OF JUSTICE

Oxford, Clarendon Press, 1971

TEORIE SPRAVEDLNOSTI

Praha, Victoria Publishing, 1995

PHILIPPE AZZIE 1996

BERNARD CRICK 1980

T. D. CAMPBELL 1972

PHILIPPE AZZIE
CARLETON UNIVERSITY, OTTAWA, CANADA
JOHN RAWLS AND THE DEBATE BETWEEN LIBERALS AND COMMUNITARIANS

Written for K&K

When it first appeared twenty-five years ago, *A Theory of Justice* was hailed in its first major review as the most important contribution in moral and political philosophy to have appeared in a century. The reactions to the work quickly made it clear that this judgment was no exaggeration. One Rawls commentator described the impact of the book by saying that since its appearance "...it has sparked off more argument among philosophers, and has been more widely cited by sociologists, economists, judges and politicians than any work of philosophy in the past hundred years." In this short article I would like to discuss the significance of this book precisely in terms of its impact and influence in the field of contemporary moral and political thought.

A Theory of Justice is a significant work because it offers a vantage point from which to take our bearings in the field of contemporary moral and political thought. It affords us a point from which to survey and evaluate some of the major contemporary debates and contending schools of thought precisely because it is, in one way or another, at the centre of these debates. Anyone interested in moral and political philosophy over the last quarter century is almost inevitably led back to this book.

The impact of *A Theory of Justice* derives in large part from the sheer ambition of the project Rawls sets for himself. Rawls sets out to establish a systematic and comprehensive account of justice on the basis of a few foundational principles. These principles are designed to replace the foundation on which, according to Rawls, much of modern philosophy has been based, which is some form of utilitarianism. He attempts to develop a theory of justice which grounds moral theory not on utilitarian principles, but on certain basic rights and freedoms. In order to do this, he returns to the traditional theory of the social contract which, he argues, offers an alternative systematic account of justice that "best approximates our considered judgements of justice and constitutes the most appropriate moral basis for a democratic society" Rawls's success in grounding moral philosophy on a rights-based ethic rather than a utilitarian ethic constitutes an important shift, the impact of which is described by the legal philosopher H.L.A. Hart in the following terms: "Whereas not so long ago great energy and much ingenuity of many philosophers were devoted to making some form of utilitarianism work, lately such energies and ingenuity have been devoted to the articulation of theories of basic rights." But the impact and significance of Rawls's work is not limited to the fact that it has ended the debate between utilitarian and rights-based ethics with the apparent triumph of the latter. It has also given rise to new debates, challenges, and controversies precisely on the basis of this initial triumph. More precisely, Rawls's thought is at the centre of two of the most prominent and controversial debates in contemporary political philosophy.

The first major adversary to appear on the scene challenged Rawls on the basis of his own foundation. This challenge could be formulated as follows: If Rawls puts moral philosophy on a firm basis of rights and freedoms, the question remains as to the extent and limits of these basic rights and freedoms. According to Rawls's conception of justice, these rights and freedoms extend in such a way as to coincide with what has come to be known as welfare state liberalism, the view that the State must make available to its citizens a wide range of civil rights and economic opportunities. In other words, on the basis of Rawls's argument, the welfare state is

not simply the result of a particular historical context but is inherently just and rational. While this provided intellectual support to defenders of the welfare state, it also provoked a reaction, perhaps most forcefully articulated by Robert Nozick in his work, *Anarchy, State, Utopia*.

Nozick criticizes Rawls's views, but on the basis of Rawls's own foundation: the priority of rights and freedoms grounded in the social contract tradition. Unlike Rawls, Nozick came to the conclusion that the "minimal state is the most extensive state that can be justified. Any state more extensive violates people's rights."⁶ What has come to be popularly designated as the "Rawls/Nozick debate" helped spawn a debate among liberals over which rights are fundamental and which political arrangements are necessary to support them. As well, the criticism of Nozick and others provided Rawls with the opportunity to clarify his views.

The second major challenge to Rawls's views came from a different direction, and launched a whole new debate in the field of political and moral philosophy. While the challenge mounted by Nozick and his libertarian disciples accepted Rawls's notion of the priority of rights and freedoms, this second school of thought, the members of which are known generally as "communitarians" launch their challenge by calling into question Rawls's notion of the priority of rights and freedoms. This school of thought, which traces its intellectual predecessors to thinkers like Aristotle and Hegel, includes such thinkers as Michael Sandel, Alasdair MacIntyre, Michael Waltzer, and Charles Taylor.

Rawls position is based on what he takes to be the priority of the right over the good, the separateness of persons, and the priority of the self to the ends it chooses. The communitarian attack focuses primarily on the notion of the self at the basis of rights based liberalism, which Michael Sandel has referred to as the "unencumbered self". This expression refers to a view of people as divested of all "situatedness" in relation to a community or a tradition. Communitarians see in Rawls's thought the embodiment of this view of people. Critical reference is often made to Rawls's appeal to the social contract tradition and the notion of isolated individuals who, prior to any social bonds, possess the ability to pursue their objectives and interests in monological fashion. The communitarians argue that such fictions embody the notion of the unencumbered self. They presuppose a view of people as possessive individualists whose approach to community cannot transcend a level of cooperation based on enlightened self-interest. In opposition to this, communitarians put forward a view of persons as embedded in social relations which always precede them, constitute their self understanding, and regulate their interactions. Over against Rawls's vision of the pre-social individual is posited an individual who is a product of a community. Over against the rational covenant of autonomous individuals is posited the awareness of prior social bonds. And finally, over against the notion of the priority of rights and the recognition of the individual are posited the notion of duty and the pursuit of the common good.

Both the debate between liberals and communitarians, and the debate within liberalism itself are ongoing debates. The debates themselves have been followed by commentaries on the debates that have almost reached the status of an industry. Although they contradict each other, none of the contenders has managed to refute the other, nor is one likely to. This is not to say that Rawls has not learned anything from his critics or vice versa. The inability to end these debates derives not from weakness in the arguments or the obstinacy of the contenders, but from the complexity of the problem. This problem, one of the fundamental political problems, concerns the just relation of the individual to the community. This is not a problem that admits of a final solution. The enduring significance of John Rawls, among his disciples and his critics, lies in the thoughtful, penetrating and provocative way he deals with this problem.

JOHN RAWLS A DEBATA MEDZI LIBERÁLMI A KOMUNITARISTAMI

Písané pre K&K

Keď Teória spravodlivosti vyšla pred dvadsiatimi piatimi rokmi po prvýraz, v prvej kvalifikovanejšej recenzii ju víтали ako najvýznamnejší príspevok do morálnej a politickej filozofie za posledné storočie. Reakcie na toto dielo rýchlo ukázali, že takéto hodnotenie nebolo nijakým zveličením. Jeden z Rawlových komentátorov charakterizoval dopad tejto knihy vo svojom tvrdení, že odkedy vyšla „... vzbudila medzi filozofmi viac polemík a sociológovia, ekonómovia, sudcovia a politici ju citovali oveľa častejšie než ktorékoľvek filozofické dielo za poledných päťsto rokov“. Vo svojom krátkom článku chcem analyzovať význam tejto knihy práve z hľadiska jej dopadu a vplyvu v oblasti súčasného morálneho a politického myslenia.

Teória spravodlivosti je významným dielom, pretože nám poskytuje výhodnú pozíciu pre orientáciu v oblasti súčasného morálneho a politického myslenia. Poskytuje nám miesto, odkiaľ môžeme mapovať a hodnotiť niektoré z najvýznamnejších súčasných diskusií a škôl - práve preto, že je istým spôsobom v centre ich záujmu. Každý, kto sa zaoberá morálnou a politickou filozofiou posledných dvadsiatich piatich rokov, sa musí takmer nevyhnutne vracáť k tejto knihe.

Dopad Teórie spravodlivosti z veľkej časti vyplýva už zo samotného cieľa projektu, na ktorý sa Rawls podujal. Rawls si zaumienil podať systematický a zrorumiteľný výklad spravodlivosti na základe niekoľkých fundamentálnych princípov. Tieto princípy majú nahradiť základ, na ktorom podľa Rawlsa spočíva veľká časť modernej morálnej filozofie, ktorá je istou podobou utilitarizmu. Rawls sa pokúša rozpracovať teóriu spravodlivosti, ktorá by nezakladala morálnu teóriu na utilitaristických princípoch, ale na istých základných právach a slobodách. S týmto cieľom sa vracia k tradičnej teórii sociálnej zmluvy, ktorá podľa neho poskytuje alternatívny systematický výklad spravodlivosti, ktorý sa „najviac blíži k našim uznávaným predstavám o spravodlivosti a je najprimeranejším základom demokratickej spoločnosti“. To, ako sa Rawlsovi podarilo postaviť morálnu filozofiu na etike založenej na právach, a teda nie na utilitaristickej etike, znamená významný posun, ktorého dopad charakterizuje filozof práva H. L. A. Hart takto: „Kým až donedávna mnohí filozofi venovali veľa energie a dôvtipu tomu, aby prinútili fungovať nejakú formu utilitarizmu, v poslednom čase sa táto energia a dôvtip venujú formulovaniu teórií základných práv.“ No dopad a význam Rawlsovej práce sa neobmedzujú iba na to, že spor medzi utilitaristickou etikou a etikou založenou na právach ukončila zjavným víťazstvom tej druhej. Podnietila aj nové diskusie, útoky a spory práve na základe tohto počiatočného víťazstva. Presnejšie, Rawlsove myšlienky sú centrom dvoch najvýznamnejších a najkontroverzejších diskusií v súčasnej politickej filozofii.

Prvý veľký súper, ktorý sa objavil na scéne, napadol Rawlsa z jeho vlastnej pozície. Jeho útok by sa dal sformulovať takto: ak Rawls stavia morálnu filozofiu na pevné základy práv a slobôd, zostáva tu stále otázka ich rozsahu a obmedzení. Podľa Rawlsovej koncepcie spravodlivosti sa tieto práva a slobody rozrastajú tak, aby sa zhodovali s tým, čo poznáme ako liberalizmus sociálneho štátu, t. j. názor, podľa ktorého štát musí svojim občanom poskytnúť širokú škálu občianskych práv a ekonomických príležitostí. Podľa Rawlsovej argumentácie sociálny štát nevyplýva z určitého historického kontextu, ale je inherentne spravodlivý a racionálny. Bola to podpora zástancov sociálneho štátu, ktorá však vyvolala reakciu azda najpregnantnejšie vyjadrenú Robertom Nozickom v práci Anarchy, State and Utopia (Anarchia, štát a utópia).

Nozick napáda Rawlsove názory jeho vlastnými zbraňami: na základe priority práv a slobôd založených na tradícii sociálnej zmluvy. Nozick na rozdiel od Rawlsa prichádza k záveru, že „minimálny štát je tým najväčším štátom, ktorý možno ospravedlniť. Každý väčší štát porušuje

práva ľudí“. Diskusia, ktorá sa začala populárne označovať ako „spor medzi Rawlsom a Nozickom“, napomohla zrodu diskusie liberálov o tom, ktoré práva sú fundamentálne a ktoré politické usporiadania sú potrebné na ich podporu. Nozickova kritika i kritika ďalších filozofov však Rawlovi zároveň poskytla možnosť ujasniť si svoje vlastné názory.

Druhý významný útok na Rawlovo názory prišiel z iného smeru a otvoril celkom novú diskusiu v oblasti morálnej a politickej filozofie. Kým Nozick a jeho libertariánski žiaci akceptovali pri svojich útokoch Rawlovo myšlienku o prioritě práv a slobôd, táto druhá škola, ktorej príslušníci sú všeobecne známi ako „komunitaristi“ zaútočili spochybnením tejto Rawlovej myšlienky. Príslušníkmi tejto školy, ktorej intelektuálnymi predchodcami boli takí myslitelia ako Aristoteles a Hegel, sú myslitelia ako Michael Sandel, Alasdair MacIntyre, Michael Walzer a Charles Taylor.

Rawlova premisa sa zakladá na prioritě práva pred dobrom, na jedinečnosti osoby a na prioritě jedinca ako takého pred cieľmi, ktoré si volí. Útoky komunitaristov sa sústreďujú práve na pojem jedinca ako základu liberalizmu založeného na právach, t. j. na to, čo Michael Sandel označil pojmom „neviazaný“ alebo „nezatažený jednotlivec“ („unencumbered self“). Tento výraz označuje chápanie človeka zbaveného akejkoľvek „situovanosti“ vo vzťahu k spoločenstvu či tradícii. Komunitaristi vidia v Rawlovom myslení stelesnenie práve tohto pohľadu na človeka. Kritické výhrady sa často objavujú aj voči Rawlovmu odvolávaniu sa na tradíciu sociálnej zmluvy a na pojem akéhosi izolovaného jednotlivca, ktorý je schopný, nezatažený sociálnymi záväzkami, posudzovať svoje ciele a záujmy. Komunitaristi tvrdia, že takéto fikcie vyjadrujú pojem „nezataženého jednotlivca“. Predpokladom týchto fikcií je chápanie človeka ako individualistu, ktorého kooperácia v rámci spoločenstva nedokáže prekročiť svoj osvietenecký záujem. V protiklade k tomuto komunitaristí prichádzajú s chápaním človeka zakoreneného v sociálnych vzťahoch, ktoré ho vždy predchádzajú, konštituuujú jeho sebachápanie a regulujú jeho vzájomný styk s inými ľuďmi. Proti Rawlovej predstave predsociálneho jedinca, vyzdvihujú jedinca, ktorý je produktom spoločenstva. Proti racionálnej zmluve spájajúcej autonómnych jednotlivcov, postuluje ako prioritné uvedomenie si sociálnych väzieb, ktoré ich predchádzajú. A napokon proti myšlienke priority práv a uznania jedinca stavajú pojem povinnosti spoločného blaha.

Diskusia medzi liberálmi a komunitaristami, diskusia v rámci samotného liberalizmu ešte stále pokračuje. Diskusie plodia množstvo ďalších diskusií a komentárov, až to takmer nadobúda charakter priemyselnej výroby. Hoci si tieto komentáre navzájom protirečia, ani jednému zo súperov sa nepodarilo vyvrátiť toho druhého, ani sa im to zrejme nepodarí. To neznamená, že Rawls sa od svojich kritikov v ničom nepoučil či „vice versa“. Neschopnosť ukončiť tieto diskusie nevyplýva zo slabosti argumentov ani z neústupnosti súperov, ale zo zložitosti problému. Ako jeden z fundamentálnych politických problémov, zahŕňa v sebe práve vzťah jedinca k spoločenstvu. A tento problém nepripúšťa konečné riešenie. Význačnosť práce Johna Rawlsa spočíva pre jeho žiakov i kritikov v hlbavom, prenikavom a provokujúcom prístupe k tomuto problému.

Z anglického originálu preložila Ľubica Hábová

1

BERNARD CRICK
ON JUSTICE*New Statesman*, roč. 53
1980

Predmet tejto knihy sa čitateľovi pripomína iba zriedka a na prekvapujúcich miestach. "Spravodlivosť", píše Rawls, "je najvyššou cnosťou sociálnych inštitúcií tak, ako je pravda najvyššou cnosťou myšlienkových systémov."

Profesor John Rawls z Harvardu nás vracia späť ku kľúčovým otázkam filozofie, nie k nejasným alternatívam, aké ponúka rétorika, k chladnému uvažovaniu, nie k vášnivým tvrdeniam. Aj vo svete, kde sa osobnosť považovala za kráľa, vo svete riadenom skôr rousseauovským postojmi než Marxovým rozumom, by pravdepodobne vznikli problémy s tým, ako budú spolu vychádzať tieto autonómne, neodcudzené osobnosti, z ktorých každá je jedinečná a má vlastnú motiváciu. Bolo by treba stanoviť nejaké kritériá procedurálnej spravodlivosti, a to aj vtedy, keby ciele boli mimo akejkol'vek pochybnosti.

John Rawls sa vynoril zo starých vychodených kolají modernej analytickej filozofie s jednoduchou, ale veľmi podrobne rozpracovanou teóriou spravodlivosti, ktorá je abstraktná, náročná, no pritom vôbec nie je "odborná". Politickí filozofi (mysleli sme si, že sú na vymretie, no dnes sa ich rady opäť rozširujú a sú žiadaní, z čoho vyplýva, že ani marxizmus, ani žiadna iná sociálna veda sa nemôže vyhnúť problému hodnôt ani ho vopred vyriešiť) očakávali túto knihu s nedočkavosťou. Stuart Hampshire sa o jej americkom vydaní vyjadril, že je to "najvýznamnejší a najzaujímavejší príspevok do morálnej filozofie od vojny", a že "istotou a záberom svojho myslenia" sa radí k liberálnej tradícii autorov ako "Adam Smith, J. S. Mill a Sidgwick". Táto poznámka je úplne pravdivá a výstižná.

Čo je predmetom tejto knihy? Odpoveď sa môže zdať prekvapujúca. Rawls píše: "Mojím cieľom je podať koncepciu spravodlivosti, ktorá by bola zovšeobecnením známej teórie sociálnej zmluvy a pozdvihla by ju na vyššiu úroveň abstrakcie..." Nemysleli sme si azda, že všetky tieto témy, formulované mysliteľmi ako Hobbes, Locke, Rousseau a Kant, boli raz a navždy odmietnuté, nepovšimnuté a sú už iba mŕtvolami, na ktorých sa študenti môžu učiť pitvať? Rawls sa snaží

stanoviť princípy, ktoré (ako predpokladá) by slobodní a racionálne uvažujúci ľudia akceptovali ako princípy riadiace základné spôsoby ich združovania. Mohli by pritom vychádzať iba z pozície rovnosti alebo by si museli vedieť predstaviť sami seba predtým, než niektorí z nich získali isté výhody, a nesmeli by o týchto neskorších nerovnostiach nič vedieť. Férov by bolo, keby sme vychádzali zo stavu bez akýchkoľvek konkurenčných nevýhod a bez akéhokoľvek predvídania. To je spravodlivosť, tvrdí.

Predmetom teórie spravodlivosti sú princípy či kritériá usudzovania. Nemožno od nej očakávať, že nám priamo povie, čo máme robiť. (Tí superaktívni sa vždy budú cítiť urazení, keď ich niekto upozorní, aby dvakrát merali a raz rezali, s tým sa nedá nič robiť). Rawls jasne rozlišuje medzi spravodlivosťou ako "správnou rovnováhou medzi konkurenčnými tvrdeniami" a spravodlivosťou ako "súborom s nimi spojených princípov na určovanie relevantných činiteľov, ktoré túto rovnováhu determinujú". Úlohou filozofa nie je určovať, koľko by sme všetci mali dostať, ale skôr zvažovať princípy pridelovania a distribúcie a presnosť váh a mier. Tvrdiť, že všetky sociálne ideály musia byť správne z hľadiska jednotlivcov a že ich treba dosiahnuť alebo zaviesť slušnou cestou, neznamená ešte definovať ideál. No znamená to aspoň radikálne zúžiť predmetné pole.

Najdôležitejšie Rawlsove výhrady sa týkajú intuitívnych teórií spravodlivosti alebo teórií spravodlivosti založených na prvých princípoch - odmietanie týchto teórií je obvyklým základom filozofického skepticizmu už od Huma. Týkajú sa rovnako aj rôznych variantov utilitarizmu, do ktorého sklzáva väčšina moderných filozofov pri uvažovaní o sociálnych a politických problémoch. Rawls veľmi presvedčivo ukazuje, ako často sa šťastie pre čo najväčší počet ľudí, ba dokonca i "verejný záujem" môžu dostať do konfliktu s našimi bežnými predstavami o spravodlivosti a individuálnych právach. My všetci sme sa nepochybne zriekli utilitarizmu, keď sme vystupovali proti trestu smrti, pretože nebolo pochyb o tom, čo chce väčšina. Naša stratégia bombardovania počas vojny bola klasickou ukázkou jednoduchého utilitaristického myslenia.

O takejto knihe, bohatej na materiál a do hĺbky rozpracovanej, treba uvažovať dlhší čas a nemožno ju stručne kritizovať. Mám však čoraz silnejší pocit, že Hampshire má pravdu, keď priraduje Rawlsa k liberálom. Ja som socialista. Nemôžem akceptovať Rawlsov základný, ale jednoduchý individualizmus. Znamená spravodlivosť vytváranie pravidiel, ako keby sme boli v prirodzenom stave a nepoznali dôsledky našich budúcich činov? Neznamená skôr pri realistic-

kejšom pohľade vytváranie pravidiel, ako keby sme už boli v budúcnosti a pritom sa obzerali späť na známe dôsledky všetkých našich činov a boli schopní opäť myslieť? Tento predpoklad je rovnako nepravdepodobný, no vyplýva z neho, že naše poznanie spoločnosti má kľúčový význam, čomu sa Rawls chce niekedy vyhnúť. "Spravodlivosť ako férovosť" je príliš jednoduchý súbor neobmedzených a sociálnych transakcií medzi jednotlivcami. Podľa "sociálnej spravodlivosti" je človek predovšetkým členom skupiny a predpokladá empirické úsilie o predvídanie dôsledkov i morálne úsilie o vytvorenie pravidiel, ktoré by viedli k lepším výsledkom. "Keby sme tak mohli poznať sociálne dôsledky", hovorí socialista. Rawlsov liberál zasa hovorí: "Keby sme tak mohli pristupovať k sebe tak, ako predtým, než sme vedeli o našich sebecky využívaných výhodách."

Socialisti prebehli od morálnej filozofie k pseudo-vedeckým predpovediam - či už ekonomickým, alebo psychologickým. Dnes si musíme ujasniť nielen to, čo treba urobiť, ale aj to, ako to treba urobiť. Predpovedanie nie je však úplne nesprávne, no je správne iba čiastočne. Nie je však cestou, ako prinavrátiť prirodzenosť, aj keby sme vychádzali zo špekulácií a hypotéz. Pre liberála znamená táto didaktická chiméra jednoduchosti prirodzený stav. Socialista má zasa tvorivú ilúziu o objektívnom poznaní všetkých dôsledkov. Obe sú nebezpečné, ak sa nedocení ich vysoko abstraktná povaha. No ak ju doceníme, oboje môže byť veľmi plodné - prináša však rôzne ovocie. Rawls sa hlboko mylí, ale jeho úvahy sú takmer absolútne relevantné. Správne nás núti vidieť, že teórie socializmu bez kritickej morálnej filozofie sú rovnako nežiaduce ako nepravdepodobné. Kto mu dokáže dať vyčerpávajúcu odpoveď a kto ho dokáže prekonať?

Z anglického originálu preložila Ľubica Hábová.

2

T. D. CAMPBELL

Political Quarterly, roč. 43
1972

Jedným z dôvodov, prečo táto kniha vyvolala, aspoň medzi filozofmi, iba malý rozruch je to, že tu existuje hlavný prúd súčasných prác z oblasti morálnej filozofie, ktorá má jasný a bezprostredný dopad na naše morálne rozhodovanie a praktické sociálne

a politické problémy. Ak chceme posúdiť, či sociálne usporiadanie určujúce distribúciu výhod a nevýhod medzi jednotlivcami je spravodlivé, musíme si podľa Rawlsovej teórie predstaviť sami seba v pozícii niekoho, kto sa usiluje dosiahnuť dohodu s inými podľa určených pravidiel v situácii, keď je spolupráca možná i výhodná. Musíme si ďalej predstaviť, že my aj oni sme rovnakí, slobodní a racionálni egoisti, ktorí nevedia nič nielen o konkrétnej úlohe, akú budú musieť plniť v rámci inštitucionálneho usporiadania dosiahnutého dohodou, ale ani o vlastných schopnostiach a vlastnom vkuse. Z tejto "východiskovej pozície" možno odvodiť súbor inštitucionálnych pravidiel, ktoré vyhovujú princípom spravodlivosti.

To je, pravda, známa výbava sociálnej zmluvnej teórie a Rawls zastrešuje svoj model vymedzeniami bežného typu. Tento model nemá, ako hovorí, reprezentovať žiadnu skutočnú dohodu, je iba intelektuálnym a imaginárnym pomocným prostriedkom pre nášho intuitívneho usudzovania o spravodlivosti. Netvrdí, že sme neobyčajne nevedomí racionálni egoisti, ale iba to, že ak o problémoch budeme uvažovať takto, zistíme, že tieto naše názory na spravodlivosť sociálneho usporiadania sa zhodujú s pravidlami, ktoré v zásade možno odvodiť z jeho modelu spôsobom, akým ich napríklad nemožno odvodiť z utilitaristickej maximy, podľa ktorej má byť spoločnosť organizovaná tak, aby suma ľudského šťastia bola čo najväčšia. Rawlsov model chce patrične zohľadňovať dôležitosť práv jednotlivca, pretože nijaký racionálny egoista nebude v danej situácii súhlasiť s inštitúciou, v rámci ktorej sa jeho osobné šťastie zredukuje iba preto, aby sa značne zväčšilo šťastie niekoho iného.

Hoci Rawls sa pokúša pomerne detailne rozpracovať konsenzus, k akému by dospel racionálni egoisti, jeho závery sa nebudú zdať každému také jasné ako jemu. Cenili by sme si všetci v takejto situácii viac základnú slobodu než ekonomickú prosperitu? Prijali by sme všetci elitársku spoločnosť založenú na nerovnosti, nech už by bola konkurencia akokoľvek férovo organizovaná, aj keby bola pravda, že je efektívna a že tí najchudobnejší sa v nej majú lepšie než v inom systéme? Tvrdenie, že čím menej racionálni egoisti o sebe vedia, tým ochotnejšie budú smerovať k dohode o distribúcii "primárnych statkov" (ako Rawls nazýva veci, ktoré podľa neho chcú všetci ľudia, bez ohľadu na to, čo všetko chcú okrem nich), sa zdá byť iba aktom viery. Rawlsov argument, že existujú niektoré veci, ktoré si ako prostriedky na dosiahnutie svojich individuálnych a odlišných cieľov želajú všetci ľudia rovnako, takže môžu rozhodovať o alokácii týchto statkov a nemusia pritom poznať svoje vlastné osobné ciele,

nezohľadňuje skutočnosť, že odlišný vkus a odlišné ciele si vyžadujú rôzne prostriedky uskutočnenia.

A aj keby sme vedeli, aké dohody vziđu z Rawlsových zmluvných situácií, stále by tu ešte bola otázka, prečo by sme ich mali akceptovať ako morálne smerodajné. Nevedomosť a egoizmus nie sú obdivuhodné vlastnosti, aj keď racionálnosť áno - prečo by sme sa teda mali podrobiť tejto dohode medzi racionálnymi egoistami? Trpezlivo opakovanou odpoveďou na tieto otázky je, že morálnosť výsledku nevyplýva zo situácie, ale z motivácie zmluvných strán a že morálny status dosiahnutých dohôd závisí od ich súladu s intuitívnym usudzovaním rozumných ľudí. To však znamená, že tento model nemá nezávislý morálny cieľ a že jeho akceptovateľnosť závisí od toho, či súhlasíme s jeho výsledkom. Skutočne, Rawls je ochotný svoju analýzu východiskovej situácie upravovať, aby dosiahol, že výsledok bude prijateľnejší pre osvietených liberálnych

moralistov, na názoroch ktorých celá konštrukcia stojí. Tento model jednoducho prispieva k odhaleniu základnej koherentnosti našich predpokladov o spravodlivosti. No navzdory tým, ktorí Rawlsa odmietajú, mnohí z tých, čo túto teóriu pokladajú za prítlačlivú, ju za takú budú pokladať aj naďalej, pretože individualistický a konkurenčný obraz spoločnosti spojený so zmluvnou teóriou je pre nich vcelku tým správnym obrazom, kým iní budú namietat práve proti týmto momentom.

Je to však kniha, ktorá zaujme svojou dôkladnosťou, jasnosťou a úsilím vyvodit dôsledky morálnej teórie pre všetky veľké sociálne inštitúcie vrátane ekonomických. A tak aj keď nemusíme vždy s profesorom Rawlsom súhlasiť, jeho zábery treba oceniť.

Z anglického originálu preložila Ľubica Hábová.